

Upozornění! Tyto materiály jsou pouze interními výukovými materiály KVK FPE a slouží k orientaci studenta v předmětu Mediální výchova pro vizuální gramotnost (KVK/MED). Ve všech poskytovaných dokumentech není provedena jazyková korektura.

- ***Z obsahového hlediska tyto texty posluchače pouze přehledně orientují v tématicce!***
- ***Některé pojmy jsou pouze konstatovány a posluchač by si měl sám upřesnit dalším vlastním studiem.***

Stručný úvod do mediální výchovy

1. Pojetí mediální výchovy

Smyslem základního konceptu mediální výchovy je výchova kriticky myslícího člověka, jenž je schopen pochopit symbolické prostředí médií. Za nejdůležitější se všeobecně považuje dosažení *mediální gramotnosti*, tedy souhrnu schopností a dovedností, rozlišovat, kriticky hodnotit a analyzovat média a informace a rozumět jim (Aufderheide, 1993). Šíře pojímá cíle mediální výchovy německý sborník pojmů (Hüther, Schorb, 2005). B. Schorb (s. 257) zde definuje tzv. mediální kompetence (Medienkompetenz) jako pojem „terminologicky spojující schopnosti, kterou potřebuje jedinec pro život v mediální a informační společnosti“. Zahrnuje sem jak dovednosti a znalosti ovládat samotná média, tak i jejich kritickou reflexi a aktivní tvorbu v celém propojeném sociálním i mediálním prostředí. Vídeňská konference „Educating for the Media and the Digital Age“ (Gundacker, 1999) doporučuje pro UNESCO využití všech druhů médií a kromě jejich kritické reflexe navrhuje také aktivní tvorbu vlastních komunikátů edukanta. Z hlediska doporučení konference je nutno do škol zavést mediální výchovu, která:

- se zabývá všemi druhy mediální komunikace - od tištěných komunikátů - textů a grafiky, zvuku až po dynamický obraz - poskytovaných každým typem technologie,
- umožňuje člověku:
 - porozumět jak je mediální komunikace využívána v dané společnosti,
 - způsobům, kterými media pracují,
 - získat dovednosti využití medií ke vzájemné komunikaci,
- zajišťuje to, že lidé, by se měli naučit:
 - analyzovat, kriticky reflektovat a tvořit mediální texty (sdělení),
 - identifikovat zdroje, místa původu a autory mediálních textů, včetně jejich politických, sociálních a komerčních zájmů a celkového kontextu (vzniku mediálního sdělení),
 - interpretovat mediální sdělení a hodnoty nabízené těmito komunikáty,
 - volit vhodná média pro komunikaci vlastních sdělení, příběhů, tak aby se tato dostala k cílovému publiku,
 - získat nebo požadovat přístup k mediím jak z hlediska jejich příjmu (sledování) tak z hlediska jejich (aktivní) tvorby.

2. Sociokulturní a geografická determinace mediální výchovy

Praxe vyučování mediální výchově se uskutečňuje v zásadě dvěma tradičními způsoby (srov. Jiráček, 2002; Plášek, 2004): *kritické analyzování obsahu médií*, které je charakteristické spíše pro kontinentální Evropu, Skandinávii a také Kanadu, dále pak *pragmatické „dělání“ médií* (learning by doing), upřednostňované např. v USA. Tato tradice vychází z představy, že edukant si osvojí základní potřebné poznatky o fungování médií tím, že se aktivně podílí na jejich tvorbě a publikování. V žádném školském systému se však neřeší pouze jeden přístup, je vždy otázka tradice, do jaké míry jsou oba modely ve výchově zastoupeny.

V reakci na různorodé koncepty mediálního vzdělávání v USA a ve světě definuje R. Hobbsová (1998, s. 17-

18) základní okruhy analýzy mediálních sdělení. Tato analýza by měla vycházet z toho, že: (1) Mediální sdělení jsou konstruována; (2) vznikají v ekonomickém, sociálním, politickém, historickém a estetickém kontextu; (3) proces interpretace sdělení spočívá v interakci mezi čtenářem, textem a kulturou; (4) média hovoří specifickým „jazykem“, reprezentovaným různými formami, žánry a symbolickými univerzy; (5) mediální reprezentace hrají roli v lidském chápání sociální reality.

V závislosti na sociokulturní a geografické determinaci popisují někteří autoři úlohu mediální výchovy například v USA jako protekcionistickou a ochránářskou, v Austrálii jako liberální ve vztahu k populárnímu umění s důrazem na sémiotiku a estetiku (Brown, 1998). V Latinské Americe a ve Velké Británii pak podle téhož autora nejvíce řeší odhalování dominantních ideologií a jejich propojení s vládnoucími strukturami. Model kanadský je v důsledku velkého vlivu mediálního průmyslu USA velmi rozvinutý a zaměřuje se jak na rozvíjení kritického myšlení, tak také na rozvoj aktivního občanství.

V Evropě je nejvíce propracovaný německý model, účelově rozvíjený po druhé světové válce v duchu zajištění demokratického vývoje v poraženém Německu. V tradičně nábožensky orientovaných zemích mediální výchova zpravidla směřuje k posílení etických, náboženských a rodinných hodnot. Role mediální výchovy může být dále spojována s ochranou národní identity a kultury, s diskuzemi o etických, politických a celospolečenských problémech a událostech a v neposlední řadě s kritikou a osvětou mediálního průmyslu (srov. Břečka, 1999, Numerato, 2004).

3. Mediální výchova ve školním kurikulu

Integrace mediální výchovy do existujících kurikul základních a středních škol probíhá od 70. let ve třech rovinách:

- jako samostatný předmět zaměřený na studium médií,
- jako součást jiných předmětů s dominancí různých forem jazykové, filmové a literární výchovy a výtvarného umění,
- jako průřezové téma daného kurikula, procházející více předměty a realizované například formou samostatných vyučovacích projektů, které spočívají ve vydávání novin, publikování internetových stránek apod.

Tyto alternativy nikdy neexistovaly v průběhu vývoje ryze samostatně, ale zpravidla se doplňovaly a odpovídaly aktuální vzdělávací politice dané země. V současné době je mediální výchova zařazena do všeobecného vzdělávání všech zemí západní Evropy,

USA, Austrálie a Nového Zélandu. V rozvojových zemích je mediální výchova úspěšně podporována organizací UNESCO.

Rozvoj komplexních učebních pomůcek pro mediální výchovu, které mj. upřesňují pro učitelskou veřejnost především strukturu mediální gramotnosti, nastává poměrně pozdě, až v 90. letech minulého století. Průkopníkem je Britský filmový institut (British Film Institute), který ve spolupráci s Open University v roce 1991 vydal komplexní materiál pro učitele *Media Education: An Introduction* (Alvarado, Boyd-Barrett, 1991). U nás vychází první metodika *Rozumět médiím* (Mičienka, Jiráček a kol., 2006) až v roce 2006, vydává ji nevládní nezisková organizace Partners Czech ve spolupráci s Centrem pro mediální studia CEMES FSV UK v rámci projektu Rozumět médiím, financovaného Evropským sociálním fondem. V současnosti existuje na trhu řada učebnic a materiálů, které se mediální výchovou zabývají, především v kontextu vlivu sociálních sítí, manipulace publika, „fake news“ a poplašných zpráv apod.

4. Socializační vliv médií

Masová média jsou vedle školy a rodiny považována za jeden ze základních pilířů procesu socializace mladistvých, kteří jsou vystaveni působení médií, a to obvykle již od narození (Huston, Zillmann, Bryant, 1994). Medializace sociálního prostředí a informatizace moderní společnosti představuje zcela zásadní výzvu jak pro pedagogický výzkum, tak i pro paralelní socializační, výchovné a vzdělávací instituce (Dichanz, 1990). Empirické zkoumání socializačních účinků médií se provádí od 20. let se vznikem tzv. Paynova fondu, který inicioval soustavný výzkum vlivu médií, především filmu, na dětského diváka.

S rozvojem televizního média byla provedena řada studií, které se snažily dokázat vliv televizní konzumace jak na násilné či spotřební chování mládeže, tak i na její prosociální jednání (srov. Gaunlett, 2005; Šedová, 2004 aj.). Ve spojení s televizní výchovou by podle Hoganové (2001, s. 669) např. rodinná mediální výchova měla zahrnovat:

1. omezování času stráveného s médii,
2. výběr kvalitních programů, zahrnující vědomou selektivitu v mediální konzumaci
3. uvědomělé rodičovské chování v roli modelu (sami rodiče musí omezovat svůj čas u televize a vybírat pořady selektivně),
4. vytvoření vhodného mediálního prostředí (zvážit umístění televize a dalších médií, jejich množství atd.),
5. společná mediální konzumace a komunikace o mediálním obsahu, zvyšování mediální gramotnosti dítěte.

Socializační procesy jsou stále více charakterizovány nadměrným používáním počítačů i internetu, které může vyústit v nezdravou závislost na těchto médiích. S. Turkleová (1997) popisuje typického člověka závislého na internetu jako mladého muže - teenagera, který má velmi málo sociálních zkušeností a nízké sebevědomí; podobně J. Suler (2005) uvádí, že závislost hrozí zejména těm, kteří mají problém v reálném životě.

5. Český model mediální výchovy

Mediální výchova je u nás prvně kodifikována ve 2. vydání Pedagogického slovníku (Průcha, Mareš, Walterová, 1997, s.127) jako „...výchova k orientaci v masových médiích, k jejich využívání a zároveň k jejich kritickému hodnocení“, přičemž hlavním cílem je vybavení žáka základní úrovní mediální gramotnosti. Ve srovnání se zahraničím se v České republice zavádí ucelený koncept mediální výchovy ve školách poměrně dost opožděně, v 90. letech minulého století.

Velkým problémem byla její stagnace v období existence pouze takových médií, které byly ideologicky řízeny státem, tzn. že mediální výchova byla stejně jako všechny ostatní pedagogické disciplíny usměrňována v duchu tehdejší propagandy a indoktrinace. Ve své podstatě se v tomto období uskutečňovala pouze účelově, především v rámci jazykové, estetické a filmové výchovy (srov. např. Jachnin, 1968).

Český model mediální výchovy je úzce vázaný na české školní kurikulum (srov. RVP, 2004) a řeší cíle mediální výchovy na poznatkové a dovednostní úrovni. Zastoupení tematických okruhů analytických „receptivních činností“, tak i tvůrčích „produktivních činností“ není úplně bipolární, avšak **více směřuje k dekonstruktivnímu pojetí**, s převahou kriticko-reflexivních činností.

Tématu mediální výchovy se dosud věnují spíše představitelé mediálních studií (srov. Jiráček, Kuchař, 1997; Numerato, 2004; Plášek, 2004; Sloboda, 2006) než samotní pedagogové (Mašek, 1997; Šedová, 2004). Podobně problém socializace mladistvých prostřednictvím médií se v české mediální pedagogice tematizuje zatím spíše ojediněle a fragmentárně (srov. Koťa, 1995; Sak, 2000; Bělohradská, 2006).

Problémy mládeže, především adolescentů, spojené s hledáním ztracené sebedůvěry v prostředí tzv. chatů či různých on-line her, agresivní chování ve formě slovního napadení (Šmahel, 2003) či komunikační disinhibici (Vybíral, 2002) řeší v českých podmínkách především psychologicky laděné výzkumy. V pedagogických časopisech se problematika internetové výchovy a médií jako nástrojů socializace řeší velmi zřídka. Pedagogika je u nás sice považována za konstituovaný obor, avšak v kontextu zahraničních zkušeností je poměrně velká otevřenost edukace spojené především s masovými médii je stále velmi povážlivá.

Do procesu osvěty vstupují i aktivní učitelé např. prostřednictvím webového portálu <http://svetmedii.info>, který vznikl s podporou Nadace Blíž k sobě a učitelem na Filosofické fakultě University Karlovy Michalem Kaderkou. Obecným cílem portálu je posílení informační gramotnosti (posoudit obsah a význam zpráv), vytváření multimediálního obsahu, získání přehledu o mediálním trhu, internetové bezpečnosti či zlepšení sebe prezentace v on-line prostoru.

ČESKÉ ZDROJE NA PODPORU MEDIÁLNÍ VÝCHOVY

Mezi nejvýznamnější portály patří:

METODICKÝ PORTÁL RVP

Web: http://dum.rvp.cz/vyhledavani/prochazet.html?rvp=ZP&svp=-&svp_ch=off

Popis: Metodický portál vznikl pod záštitou Výzkumného ústavu pedagogického a Ministerstva školství jako hlavní metodická podpora učitelů. Obsahuje široké spektrum informací, rad ohledně inovace nebo tvorby výuky.

Co web obsahuje z hlediska mediální výchovy: V části věnované základnímu a gymnaziálnímu vzdělávání jsou dostupné již učiteli zpracované materiály z oblasti mediální výchovy.

Pro koho je web určen: pro učitele

Tip: V digifoliu visí nejen aktuální informace o událostech a seminářích, ale ke stažení jsou tu i Doporučené očekávané výstupy, metodická podpora pro výuku průřezových témat, nebo dílčí metodické texty (více viz zde:

<http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=3251>).

MEDIÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ - Jeden svět na školách

Web: <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani>

Popis: Web spravuje projekt **Jeden svět na školách, který** je jedním ze vzdělávacích programů organizace Člověk v tísni. Již od roku 2001 přispívá k výchově zodpovědných mladých lidí, kteří se orientují v současném světě, otevřeně a kriticky přistupují k informacím, nejsou lhostejní, chtějí ovlivňovat a také skutečně ovlivňují dění kolem sebe.

Co web obsahuje z hlediska mediální výchovy: Poskytuje metodické podklady, včetně videopořadů k výuce mediální výchovy pro učitele.

Pro koho je web určen: pro učitele a studenty

PROJEKT E-BEZPEČÍ

Web: <https://www.e-bezpeci.cz/>

Popis: Projekt E-Bezpečí je celorepublikový certifikovaný projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény. V posledních letech se projekt také věnuje pozitivnímu využívání IT ve vzdělávání a běžném životě. Projekt E-Bezpečí je realizován Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého ve spolupráci s dalšími organizacemi.

Co web obsahuje z hlediska mediální výchovy: Projekt E-Bezpečí se specializuje zejména na: a) kyberšikanu a sexting (různé formy vydírání, vyhrožování, poškozování obětí s pomocí informačních a komunikačních technologií), b) kybergrooming (komunikace s neznámými uživateli internetu vedoucí k osobní schůzce), c) kyberstalking a stalking (nebezpečné pronásledování s použitím ICT), d) rizika sociálních sítí (zejména síť Facebook), e) hoax, spam a fake news, f) online

závislosti (netolismus, nomofobie), g) fenomén youtubering, f) zneužití osobních údajů v prostředí elektronických médií. Poskytuje materiály pro studenty a učitele.

Pro koho je web určen: pro učitele

KLÍČE PRO ŽIVOT: ROZVOJ KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ V ZÁJMOVÉM A NEFORMÁLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Web: <http://www.nidm.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/medialni-vychova-a-medializace>

Popis: Portál byl v r. 2009 spuštěn jako součást národního projektu s názvem „Klíče pro život: Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání“. Cílem projektu je zejména posílení celoživotního vzdělávání osob pracujících s dětmi a mládeží a zkvalitnění systému zájmového a neformálního vzdělávání.

Co web obsahuje z hlediska mediální výchovy: V části věnované průřezovým tématům RVP je uvedena i mediální výchova. Rubrika obsahuje organizační informace o mediální výchově a vzdělávání, tedy např. zprávy o realizaci vzdělávacích programů, o událostech zajímavých pro školy a pak články o fungování médií.

Pro koho je web určen: pro učitele a další pedagogické pracovníky

ŠKOLA MÉDIÍ

Web: <http://www.skolamedii.cz/>

Popis: Web je součástí projektu Mediální výchova, který vznikl pod záštitou Arcibiskupství pražského, České biskupské konference, nadace Renovabis a Vyšší odborné školy publicistiky. Základní informace o fungování médií poskytuje formou zpracovaných metodických materiálů a videí s doprovodným textem.

Co web obsahuje z hlediska mediální výchovy: V sekci Zdroje i Metodické materiály se mohou učitelé dozvědět řadu zajímavých informací o mediální oblasti a nechat se inspirovat navrženými aktivitami.

Pro koho je web určen: pro učitele

ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST A PROJEKTOVÉ VYUČOVÁNÍ

Web: <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/kategorie/medialni-vychova>

Popis: Web je součástí stejnojmenného tříletého projektu občanského sdružení Abeceda dotovaného z ESF. Jeho cílem je podpořit rozvoj čtenářské gramotnosti na ZŠ v oblasti a) čtenářství a čtenářské gramotnosti, b) čtenářské gramotnosti a mediální výchovy, c) čtenářské gramotnosti a tvůrčího psaní.

Co web obsahuje z hlediska mediální výchovy: Zelené rubriky věnované mediální výchově v sobě zahrnují velmi praktické příspěvky. Jedná se o tipy do výuky (např. Jak se dělá reklama, Zpravodajská a reklamní informace, Jaké cíle mají média a jaké je jejich poslání?), inspiraci ze zahraničí (např. Mediální gramotnost v kurikulu kanadské provincie Ontario), informace o školních časopisech a jejich soutěžích a další zdroje k tématu.

Pro koho je web určen: pro učitele

Tip: V sekci Doporučené články jsou např. uvedeny filmy, které mohou být učiteli i žákům v rámci mediální výchovy.

METODICKÁ A INFORMAČNÍ PODPORA MEDIÁLNÍ VÝCHOVY

Web: <http://www.mediasetbox.cz/cs/media-set/>

Popis: Web je součástí projektu Mediální výchova na gymnáziích, který byl realizován mezi lety 2009 až 2011. Jeho primárním cílem je osvěta a zvýšení informovanosti o mediální gramotnosti mezi žáky, studenty a pedagogy pardubických gymnázií.

Co web obsahuje z hlediska mediální výchovy: Tzv. Media set je soubor metodických a informačních nástrojů podporující výuku mediální výchovy, obsahuje příručku, pracovní listy pro studenty (obojí dostupné v PDF) a tematické výukové filmy. V sekci Užitečné informace jsou uvedeny rovněž názory odborníků, shrnut historický vývoj médií do klíčových historických dat a vypsán seznam literatury k mediální výchově a mediálním studiím.

Pro koho je web určen: pro učitele

Tip: V sekci Mediaset naleznete také Příručku dobré praxe (v PDF), která shrnuje zkušenosti se zaváděním mediální výchovy na pardubických gymnáziích.

Použitá literatura:

1. BURTON G., JIRÁK J.: Úvod do studia médií, Barrister&Principal, Brno 2001
2. SLAVÍK, J.: Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefietiky), I díl. Praha: Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2001.
3. MIČIENKA, M.; JIRÁK, J. A KOL. Rozumět médiím. Základy mediální výchovy pro učitele.. Praha: Partners Czech, 2006.
4. ŠMAHEL, D.: Psychologie a internet. Praha, 2003.

5. ROTH, J.: Mediální výchova v Čechách. Praha, Tutor 2005.
6. MCQUAIL, D., KABÁT, M., JIRÁK, J.: Úvod do teorie masové komunikace. Praha, 2002.
7. AUFDERHEIDE, P. Media Literacy. A Report of the National Leadership Conference on Media Literacy Washington, DC: Aspen Institute, 1993.
8. BĚLOHRADSKÁ, J. Televize a počítač - fenomény dětského světa 21. století. In Sborník z konference ČAPV Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu.. Plzeň: ČAPV, FPE ZČU, 2006.
9. BŘEČKA, S. Mediálna výchova. Bratislava: Národné centrum mediálnej komunikácie, 1999.
10. BUCKINGHAM, D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. Cambridge, UK: Polity, 2003.
11. HÜTHER, JÜRGEN; SCHORB, BERND Grundbegriffe Medienpädagogik. München, 2005.
12. JIRÁK, J. Mediální gramotnost jako kompetence svého druhu. In: Dopita, M., Staněk, A. (eds.): Výchova k demokratickému občanství a vzájemné toleranci v multikulturní společnosti, s. 177 - 186. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.
13. JIRÁK, J. půdorys mediální gramotnosti. In Hrachovcová, M., Staněk, A. (Eds.). Občanská výchova v globalizující se společnosti., s. 71 -77. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2002.
14. KOŤA, J. Televizní svět iluzí a snů: agresivita, vzdělání a dítě. In: Dítě, výchova a kulturní proměny světa. Studia paedagogica, č. 13. PedF UK, Praha, 1995.
15. KUNCZIK, MICHAEL; KUDRNÁČOVÁ, ŠTĚPÁNKA; ŠMÍD, MILAN Základy masové komunikace. Praha, 1995.
16. MAŠEK, J. Některé aktuální otázky vlivu technických komunikačních prostředků na vzdělání a výchovu. In: Sborník V. konference "České asociace pedagogického výzkumu", str. 127 - 133. Plzeň
17. MAŠEK, J. Role média v edukačním prostředí a vybrané otázky mediální pedagogiky. In Sborník z konference ČAPV Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu, 5.-7. 9. 2006 (CD-ROM) Plzeň. 1. vyd., (abstrakt s. 55). Plzeň : ČAPV, FPE ZČU, 2006.
18. MAŠEK, JAN; MICHALÍK, PETR; VRBÍK, VÁCLAV Otevřené technologie ve výuce. Plzeň, 2004.
19. MCQUAIL, DENIS; KABÁT, MARCEL; JIRÁK, JAN Úvod do teorie masové komunikace. Praha, 1999.
20. MIČIENKA, M.; JIRÁK, J. A KOL. Rozumět médiím. Základy mediální výchovy pro učitele.. Praha: Partners Czech, 2006.
21. NUMERATO, D. Mediální výchova: oddůvěřňování důvěrného světa. Revue pro média, roč. 4, č. 8, s. 2 - 9., 2004.
22. OFCOM Media Literacy Audit. Report on media literacy amongst children. This report presents the results of detailed research undertaken by Ofcom to assess the extent of media literacy amongst children aged 8 - 15 across the. UK, 2006.
23. PLÁŠEK, R. Mediální výchova a mediální gramotnost v kontextu českého školství: nástin předpokladů, možností a limitů. Revue pro média, roč. 4, č. 8, s. 9 - 12, 2004.

- 24.RVP (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání). Praha: MŠMT ČR, 2004.
- 25.SAK, P. Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000.
- 26.SLOBODA, Z. Mediální pedagogika. Integrovaný přístup k uchopování a chápání role médií ve společnosti. In *Miscellanea Sociologica*, s. 27 - 48.. FSV UK a FF UK: Praha, 2006.
- 27.SULER, J. R. Adolescents in cyberspace: The good, the bad, and the ugly. In *The Psychology of Cyberspace* , 2005.
- 28.ŠEĎOVÁ, K.: Média jako pedagogické téma. In *Pedagogika* 1/2004, s. 19 - 33., 2004.
- 29.ŠMAHEL, D.: Psychologie a internet. Praha, 2003.
- 30.ŠMÍD, MILAN Úvod a texty ke studiu masových médií. Praha, 1992.
- 31.VYBÍRAL, Z.: Výzkum disinhibice u mladých uživatelů chatu. In Plaňava, I., Pilát, M. (Eds.). *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. Brno: Barrister&Principal, 2002.
- 32.Recommendations addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation UNESCO. In Fiona Gundacker (Ed.) *Educating for the Media and the Digital Age*, Vienna: Austrian Federal Ministry of Education and Cultural Affairs/UNESCO., 1999.